

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра психології особистості та соціальних практик

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ
« 23 » _____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Психологія»

для студентів

спеціальності 032 Історія та археологія

освітнього рівня першого (бакалаврського)

освітньої програми 032.00.02 Історія та археологія

Київ – 2022

Розробник:

Вінник Наталія Дмитрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик

Викладач:

Вінник Наталія Дмитрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології особистості та соціальних практик

Протокол від 27 серпня 2021 р. № 7

Завідувач кафедри _____ Оксана СЕРГЕСНKOBA
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 032 Історія археологія)

01.09.2021 р.

Керівник освітньої програми _____ Оксана САЛАТА
(підпис)

Робочу програму перевірено

01.09.2021 р.

Заступник директора _____ Роман ПАВЛЮК
(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол №__

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол №__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4/120	
Курс	2	
Семестр	3-4	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	42	
Модульний контроль	8	
Семестровий контроль	30	
Самостійна робота	40	
Форма семестрового контролю	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – розкрити загальні закономірності та механізми розвитку психічної діяльності особистості, вікових етапів життєдіяльності людини та основних етапів її соціалізації, сприяти на цій основі формуванню загальної психологічної культури та компетентності майбутніх педагогів, їх готовності до практико-орієнтованої діяльності.

Завдання курсу:

- формування уявлень про предмет психології як науки, історію її становлення та сучасну систему психологічних знань;
- опанування понять психіки, свідомості, їх функцій і структур, а також психологічної сутності понять особистості та діяльності, зокрема, педагогічної;
- вивчення детермінант і показників психічного розвитку індивіда;
- розкриття типових психологічних особливостей представників всіх періодів онтогенезу людини;
- аналіз основних соціальних стадій становлення особистості та форм комунікативної активності;
- розвиток професійного мислення студентів, набуття ними досвіду використання психологічних знань для вирішення конкретних завдань навчальної та майбутньої професійної діяльності.

3. Результати навчання за дисципліною

Відповідно до Освітньо-професійної програми 032.00.02 Історія та археологія за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 032 Історія та археологія, дисципліна «Психологія» забезпечує формування таких загальних та фахових компетентностей:

- ЗК 3 Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК 4 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 6 Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 7 Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 9 Здатність бути критичним і самокритичним.
- СК 13 Здатність використовувати знання з психології, педагогіки, історії, методики навчання історії для забезпечення належного рівня викладання, відповідно до діючих навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту базової і повної загальної освіти.
- СК 14 Здатність моделювати та організовувати процес навчання; спроможність обирати необхідні засоби, форми і методи організації діяльності учнів, в тому числі учнів із особливими потребами, проектувати та створювати власні навчальні продукти й ресурси; впроваджувати сучасні навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід.
- СК 15 Здатність виховувати пізнавальну самостійність кожного учня, дотримуючись певного методичного підходу до дослідження особистості, формувати освічену особистість, підготовлену до активної діяльності в умовах високотехнологічного суспільства, активного та відповідального громадянина.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 032.00.02 Історія та археологія за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 032 Історія та археологія, дисципліна «Психологія» забезпечує оволодіння такими **програмними результатами навчання**:

- ПНР 10 Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійснення різних видів педагогічної діяльності.
- ПРН 14 Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.
- ПРН 15 Уміти планувати навчання історії відповідно до діючих навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти, з використанням різних організаційних форм та засобів навчання, визначати функції, мету та задачі навчання історії, готувати і проводити уроки різних типів, в тому числі у дистанційному форматі.
- ПРН 16 Уміти використовувати існуючі вітчизняні й зарубіжні дидактичні засоби та створювати нові, зокрема, комп'ютерно-орієнтовані, розробляти засоби для організації та проведення контролю знань і вмінь учнів.
- ПРН 17 Вміти планувати, організовувати та проводити позакласну роботу, гуртки, виховну роботу з учнями із врахуванням їх вікових, фізіологічних та психологічних особливостей, проводити успішну комунікацію з батьками.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I. Загальні питання психології							
Тема 1. Предмет, методи та структура сучасної психології	2	2					
Тема 2. Особистість: загальна психологічна характеристика, структура, онтогенез	14	2	2				10
Тема 3. Пізнавальна та афективна сфери особистості	6	2	2	2			
Тема 4. Індивідуально-психологічні особливості: характер, темперамент, інтелект	6	2	2	2			
Модульний контроль	2						
Разом	30	8	6	4			10
Змістовий модуль II. Основи вікової психології							
Тема 5 Вікова психологія як наука	14	2		2			10
Тема 6 Періодизація психічного розвитку та етапи життєвого шляху особистості	4	2	2				
Модульний контроль	2						
Разом	20	4	2	2			10
Змістовий модуль III. Педагогічний аспект психології							
Тема 7. Психологічний аналіз діяльності та особистості педагога	14	2	2				10
Тема 8. Форми та методи активації виховання та навчання в сучасній школі	4	2	2				
Модульний контроль	2						
	20	4	4				10
Змістовий модуль IV Проблема особистості в соціальній психології							
Тема 9. Соціалізація особистості	4	2		2			
Тема 10. Психологія спілкування	14	2	2				10
Модульний контроль	2						
Разом	20	4	2	2			10
Підготовка та проходження контрольних заходів	30						
Усього	120	20	14	8			40

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I.

Загальні питання психології

Лекція 1. Предмет, методи та структура сучасної психології (2 год.)

Предмет та завдання психології на сучасному етапі розвитку суспільства. Наукова, життєва та народна психологія, парапсихологія як джерела знань про психіку. Поняття психіки, її функції та структура. Структура та місце психології в системі наук. Поняття про психологічне дослідження, його функції в навчально-виховному процесі школи. Принципи та етапи здійснення психологічного дослідження. Класифікація методів психології.

Основні поняття теми: психологія, побутова і наукова психологія, психіка, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості.

Лекція 2. Особистість: загальна психологічна характеристика, структура, онтогенез (2 год.)

Основні теорії особистості. Склад і психологічна структура особистості. Диференціація та співвідношення понять «індивід», «особистість», «індивідуальність». Загальна характеристика онтогенезу психічного розвитку особистості. Соціальні та біологічні умови психічного розвитку індивіда. Рушійні сили розвитку особистості.

Основні поняття теми: людина, індивід (індивідуум), особистість, індивідуальність.

Семінар 1. Розвиток психіки та свідомості (2 год.).

Лекція 3. Пізнавальна та афективна сфери особистості (2 год.)

Пізнавальна (когнітивна) сфера: відчуття, пам'ять, увага, мислення, уява. Афективна сфера: потяги, емоції, почуття, воля. Поняття про пам'ять як пізнавальний процес, її роль в психічній діяльності людини. Мислення як пізнавальний процес, його специфіка та функції. Індивідуальні мислені якості людини.

Основні поняття теми: пам'ять, мислення, інтелект, емоції, почуття, воля.

Практичне заняття 1. Діагностика пізнавальних психічних процесів (2 год.).

Семінар 2. Емоційно-вольові процеси (2 год.).

Лекція 4. Індивідуально-психологічні, психофізіологічні властивості особистості (2 год.)

Темперамент як основне поняття психофізіології, його компоненти та типи. Проблема корекції проявів темпераменту людини. Характер як соціально-психологічна характеристика особистості. Структура рис

характеру. Механізми формування характеру в онтогенезі. Поняття національного характеру.

Основні поняття теми: темперамент, вольові риси характеру, акцентуація рис характеру, національний характер.

Практичне заняття 2. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості (2 год.).

Семінар 3. Здібності та інтелект (2 год.).

Змістовий модуль II.

Основи вікової психології

Лекція 5. Вікова психологія як наука (2 год.)

Психологія розвитку як міждисциплінарна наука, її предмет та завдання. Місце психології розвитку в системі психологічних знань, її зв'язки з іншими науками. Історія виникнення та становлення психології розвитку. Структура психології розвитку. Наукове дослідження у психології розвитку, його методологія. Специфіка використання загальнонаукових методів при дослідженні психічного розвитку людини.

Основні поняття теми: психологія розвитку, психічний розвиток, вікова психологія.

Практичне заняття 3. Діагностика успішності професійного самовизначення юнацтва.

Лекція 6. Періодизація психічного розвитку та етапи життєвого шляху особистості (2 год.)

Визначення періодів, стадій і фаз психічного розвитку людини. Психолого-педагогічні критерії визначення основних періодів розвитку у вітчизняній віковій психології. Фаза новонародженості як початкова ланка періоду раннього дитинства. Психічні новоутворення стадії немовляти. Центральна лінія психічного розвитку дитини у період переходу до раннього дитинства. Основна потреба дошкільного дитинства. Провідна діяльність молодшого шкільного дитинства. Центральне психічне новоутворення підлітків. Соціальна ситуація психічного розвитку старшого підліткового віку. Юнацький вік як остання стадія підготовки до професійної діяльності. Критичні періоди психічного розвитку дитини.

Основні поняття теми: психічний розвиток, ситуація розвитку, провідна діяльність, криза.

Семінар 4. Духовний розвиток особистості (2 год.).

Змістовий модуль III.

Педагогічний аспект психології

Лекція 7. Психологічний аналіз діяльності та особистості педагога (2 год.)

Основні положення психологічної теорії діяльності. Структура та види діяльності. Потреби та мотиви. Активність і саморегуляція як стрижневі характеристики діяльності. Особливості педагогічної діяльності. Виявлення особливостей індивідуального стилю діяльності.

Основні поняття теми: педагогічна діяльність, професіографія, професіограма вчителя.

Семінар 5. Психологічна професіографія (2 год.).

Лекція 8. Форми та методи активації виховання та навчання в сучасній школі (2 год.)

Система наукових поглядів на зв'язок між психічним розвитком дитини і навчанням, вихованням. Проблемне навчання як один з перспективних методів у сучасній школі. Методи розвитку мислення. Теорія поетапного формування розумових дій за П.Я. Гальперіним. Індивідуалізація та диференціація як важливі засоби активації навчально-виховного процесу. Реалізація особистісного підходу у системі освіти. Проблеми обдарованих дітей.

Основні поняття теми: «зона найближчого розвитку», проблемне навчання, індивідуалізація, диференціація, особистісний підхід, проблемні діти, обдаровані діти.

Семінар 6. Роль уваги в навчальній діяльності учня (2 год.).

Змістовний модуль IV.

Проблема особистості в соціальній психології

Лекція 9. Соціалізація особистості (2 год.)

Загальна характеристика процесу соціалізації. Соціальні групи: параметри, класифікація, закономірності функціонування. Поняття про лідерство і керівництво. Міжособистісні стосунки: типи, механізми взаємовпливу. Особистість у структурі групових відносин: статус, позиція, установка та роль. Відносини: учитель – учень, учитель – учень; учень-учень, учитель – батьки учнів. Соціометричний метод. Психологічні особливості українського менталітету.

Основні поняття теми: соціалізація, соціальна роль, статус, позиція, антитюд, лідерство.

Практичне заняття 4. Соціометрія (2 год.).

Лекція 10. Психологія спілкування (2 год.)

Фізіологічні механізми мовної діяльності, різновиди мовлення. Проблема спілкування в соціальній психології. Розвиток спілкування в онтогенезі. Роль спілкування в педагогічній діяльності. Поняття комунікації (обмін інформацією), її види та засоби, бар'єри спілкування.

Спілкування як взаємодія (інтеракція), види взаємозв'язку в спільній діяльності. Спілкування як сприймання людьми один одного (перцепція), механізми взаєморозуміння. Психологічні способи впливу в процесі спілкування.

Основні поняття теми: мова, мовлення, вербальне спілкування, невербальне спілкування.

Семінар 7. Психологія ділового спілкування (2 год.).

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	4	4	2	2	2	2	2	2
Відвідування семінарських занять	1	3	3	1	1	2	2	1	1
Відвідування практичних занять	1	2	2	1	1			1	1
Робота на семінарському занятті	10	3	30	1	10	2	20	1	10
Робота на практичному занятті	10	2	20	1	10			1	10
Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5	1	5	1	5
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Виконання ІНДЗ		-	-	-	-	-	-	-	-
Разом			89		54		54		54
Максимальна кількість балів: 251									
Розрахунок коефіцієнта: $251 : 60 = 4,2$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Змістовий модуль І.

Загальні питання психології

Тема 2. Особистість: загальна психологічна характеристика, структура, онтогенез – 10 год.

Оформити щоденник подвійних нотаток за темою «Трактування поняття особистості в певній психологічній концепції». Запропонувати своє визначення особистості – 5 балів.

Змістовий модуль II.
Основи вікової психології

Тема 5. Вікова психологія як наука – 10 год.

Аналіз критеріїв здійснення вікової періодизації психічного розвитку – 5 балів.

Змістовий модуль III.
Педагогічний вектор психології

Тема 7. Психологічний аналіз діяльності та особистості педагога – 10 год.

Розробити професіограму вчителя історії– 5 балів.

Змістовий модуль IV.
Проблема особистості в соціальній психології

Тема 10. Психологія спілкування – 10 год.

Ведення термінологічного словника – 5 балів.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульні контрольні роботи виконуються в письмовій комбінованій формі.

Таблиця 6.3.1

Зміст і критерії оцінювання модульних контрольних робіт

Змістовий блок і його призначення	Форма	Максимальна кількість балів
Перший (визначення якості володіння базовими поняттями)	тести	15
Другий (виявлення здатності до аналізу, синтезу, конкретизації й узагальнення змісту навчальної дисципліни)	запитання, що передбачає розгорнуту відповідь	4
Третій (встановлення спроможності до застосування знань на практиці)	психологічна задача	6

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Семестровий контроль проводиться у вигляді письмового екзамену.

Критерії оцінювання відповіді студента на екзамені

Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
Повнота та правильність відповіді на перше теоретичне питання білету	15
Повнота та правильність відповіді на друге теоретичне питання білету	15
Правильність та аргументованість розв'язування психологічної задачі	10
Разом	40 балів

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

1. Предмет психології як науки.
2. Взаємозв'язок психології з іншими науками.
3. Огляд історії становлення психології як науки.
4. Сучасна система психологічних знань.
5. Основні напрямки сучасної психології.
6. Поняття про психіку та її функції.
7. Структура психіки.
8. Основні принципи психологічної науки.
9. Аналіз методів психології.
10. Поняття про психологічне дослідження, його завдання та принципи.
11. Етапи психологічного дослідження.
12. Свідомість як вища форма відображення, фактори її формування.
13. Структура свідомості.
14. Сутність поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність», їх ознаки.
15. Структура особистості та фактори її розвитку.
16. Когнітивна (пізнавальна) сфера особистості.
17. Афективна сфера особистості.
18. Самосвідомість, її функції та складові компоненти.
19. Психологічний захист, його призначення та види.
20. Поняття про відчуття та їх фізіологічні основи.
21. Сприймання як пізнавальний процес, його функції та фізіологічні основи.
22. Поняття про пам'ять, її складові.
23. Характеристика видів пам'яті.
24. Процеси пам'яті та їх характеристика.
25. Мислення як пізнавальний процес, індивідуальні особливості мислення.
26. Види мислення, їх характеристика.
27. Фізіологічні основи та операції мислення.
28. Сутність мови та мовлення як психологічних категорій.
29. Функції та види мовлення.
30. Поняття про уяву, її функції та види.

31. Увага як стан свідомості, її призначення та види.
32. Сутність емоцій та почуттів, їх функції та фізіологічні основи.
33. Класифікація емоцій.
34. Поняття про волю як психологічну категорію, її філософські та фізіологічні основи
35. Темперамент, його типи.
36. Характеристика холеричного та флегматичного типів.
37. Характеристика сангвінічного та меланхолічного типів темпераментів.
38. Поняття про характер та фактори його формування.
39. Структура рис характеру.
40. Поняття про акцентуації характеру.
41. Поняття про здібності та задатки.
42. Відношення понять задатки, здібності, обдарованість, геніальність.
43. Види здібностей, рівні вияву.
44. Фактори розвитку здібностей.
45. Поняття про діяльність, її функції.
46. Структура діяльності.
47. Психограма педагогічної діяльності.
48. Характеристика психологічних результатів діяльності – знань, вмінь та навичок.
49. Професійна придатність.
50. Періодизація психічного розвитку людини.
51. Форми і методи активації виховання та навчання.
52. Соціалізація особистості.
53. Соціальні групи, основні параметри, класифікація.
54. Типи міжособистісних стосунків.
55. Соціометрія як метод вивчення міжособистісних стосунків у групі.
56. Спілкування як комунікація.
57. Спілкування як інтеракція.
58. Ділове спілкування.
59. Соціальна перцепція, психологічні феномени.
60. Основні стилі поведінки при розв'язанні конфлікту.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно - відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре - в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо - мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання - незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу - досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни

IV. Навчально-методична карта дисципліни «Психологія» для напряму підготовки «Історія»

Разом: 120 год., лекції – 20 год., семінарські заняття – 14 год., практичні заняття – 8 год., модульний контроль – 8 год., самостійна робота – 40 год.

Модулі	Змістовий модуль I	Змістовий модуль II	Змістовий модуль III	Змістовий модуль IV
Назва модуля	Загальні питання психології	Основи вікової психології	Педагогічний аспект психології	Проблема особистості в соціальній психології
К-сть балів	89 балів	54 бали	54 бали	54 бали
Теми лекцій	1. Предмет, методи та структура сучасної психології– 1 бал. 2. Особистість: структура, онтогенез -1 бал. 3. Пізнавальна та афективна сфери особистості– 1 бали. 4. Індивідуально-психологічні особливості: характер, темперамент, інтелект – 1бал.	5. Вікова психологія як наука– 1 бал. 6. Періодизація психічного розвитку та етапи життєвого шляху особистості – 1 бал.	7. Психологічний аналіз діяльності педагога – 1 бал. 8. Форми та методи активації виховання та навчання в сучасній школі -1 бал.	9. Соціалізація особистості – 1 бал. 10. Психологія спілкування – 1 бал.
Теми семінарів	1. Пізнавальні психічні процеси 2. Емоційно-вольові процеси – 11 балів. 3. Здібності та інтелект – 11 балів	4. Духовний розвиток особистості – 11 балів.	5. Психологічна професіографія – 11 балів. 6. Роль уваги в навчальній діяльності – 11 балів	7. Психологія ділового спілкування – 11 балів.
Теми практичних занять	1. Діагностика пізнавальних психічних процесів – 11 балів. 2. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості – 11 балів	3. Діагностика успішності професійного самовизначення юнацтва – 11 балів.		4. Соціометрія – 11 балів.
Самостійна робота	1 Щоденник «Трактування поняття особистості в певній психологічній концепції» – 5 балів.	2. Заповнити таблицю «Аналіз критеріїв здійснення вікової періодизації психічного розвитку» – 5 балів	3. Розробити професіограму учителя історії– 5 балів.	3. Ведення термінологічного словника – 5 балів.
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 – 25 балів	Модульна контрольна робота 2 – 25 балів	Модульна контрольна робота 3 – 25 балів	Модульна контрольна робота 4– 25 балів
Рейтингові бали	Загальна кількість балів – 251 Коефіцієнт для переведення у 60-бальну шкалу – 4,2			
Підсумковий контроль	Іспит (40 балів)			

8. Рекомендовані джерела

Основні:

1. Загальна психологія: навч. посіб./ Оксана Сергєєнкова та ін. К: Центр навч. літератури, 2019. 296 с.
2. Загальна психологія / Сергій Максименко. К.: Центр навч. літератури, 2019. 272 с.
3. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб./ Валерій Поліщук. К.: Університетська книга, 2017. 352 с.
4. Кутішенко В. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навчальний посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2019. 128 с.
5. Педагогічна психологія / Оксана Сергєєнкова та ін. К.: Центр навч. літератури, 2019. 168 с.
6. Соціальна психологія: навч. посіб./ Валерій Поліщук. К.: Університетська книга, 2019. 217 с.

Додаткові:

1. Методичний довідник з психодіагностики: навч. метод. посіб. К.: Університетська книга, 2019. 442 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: підручник. Київ: «Либідь», 2012. 557 с. Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/537-sotsalna-psihologiya-orban-lembrik-lb.html>
3. Психологія: підручник / Ю.Л. Трофімов та ін. 7-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 2012. 560 с. Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/526-psihologiya-trofimov-yul-.html>
4. Науково-методичні засади особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників: монографія /за ред. Н.Вінник. 2016. – 230 с. URL : Режим доступу: <http://biblos.iod.gov.ua>